

Висновки. На основі вищезазначеного можна зробити висновки, що страхування в системі економічної безпеки відіграє особливо важливу роль, таку як захищеність життєво важливих об'єктів від реальних і потенційних джерел небезпеки. Однак економічна безпека може бути забезпечена при комплексному використанні всього арсеналу засобів захисту у всіх структурних елементах підприємництва і на всіх етапах його діяльності.

У зв'язку з цим вважаємо доцільним розробити і прийняти на державному рівні спеціальної програми методології прогнозування ризиків і створення потужної страхової системи захисту. Найбільший ефект досягатиметься тоді, коли всі використовувані засоби, методи і заходи об'єднуються в єдиний цілісний механізм – систему захисту економічних інтересів.

Література

1. Інтернет журнал про страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://forinsurer.com>>
2. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
3. Страхування : [підручник / ред. С. С. Осадець]. – К. : КНЕУ, 2002. – 528 с.
4. Ярочкин В.И. Информационная безопасность / Ярочкин В.И. – М. : Академический проект: Фонд «Мир», 2003. – 640 с.

Надійшла 25.10.2011

УДК 336.773(477)

Р. С. КВАСНИЦЬКА, Н. В. КУНДА
Хмельницький національний університет

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

В статті розкрито зміст поняття "кредитний ризик" та досліджено теоретико-методичні засади управління кредитним ризиком в діяльності комерційного банку за умов інноваційного розвитку економіки.

The being of concept "credit risk" is defined in this article. Also there is research of theoreticity and methodology fundamentals of management a credit risk in activity of commercial bank at the terms of innovative development of economy.

Ключові слова: ризик, кредитний ризик, механізм управління кредитним ризиком.

Актуальність теми. Банківські установи є важливою ланкою фінансової системи України, від їх ефективного функціонування залежить загальний розвиток економіки країни та добробут населення.

Кредитна діяльність є центральною у банківському бізнесі, вона виступає джерелом як основних прибутків банку, так і найхарактернішого для нього кредитного ризику. Тому, в умовах сучасного розвитку банківництва, істотного значення набуває проблема ефективного управління ризиками комерційного банку, яке забезпечує збереження фінансової стійкості та безпеки банку в цілому.

Банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів. Це говорить про те, що розробка надійної системи захисту від кредитного ризику є дуже актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика банківського кредитування не була актуальною для планової адміністративно-командної економіки радянського періоду, тому вітчизняні вчені зіштовхнулися з необхідністю її вирішення лише з розвитком і становленням ринкової економіки. У зв'язку з цим, очевидним є дефіцит наукових досліджень українських аналітиків і практиків банківської справи.

Зокрема питання управління кредитним ризиком комерційного банку детально розглядається у працях В.В. Вітлінського, О.В. Пернарівського, Я.С. Наконечного, О. Заруцької, І. Канєвої, І. Темерової, Г.І. Великоіваненка, А.М. Бандурки, О.В. Васюренка, О.М. Сидоренка та ін.. Однак, питання управління кредитними ризиками в комерційних банках залишається дискусійним, а тому потребує подальшого системного дослідження.

Мета статті. Дослідження теоретико-методичних засад управління кредитними ризиками в діяльності комерційного банку за умов інноваційного розвитку економіки.

Вклад основного матеріалу дослідження. Успішна діяльність банку в цілому великою мірою залежить від обраної стратегії управління ризиками. Мета процесу управління банківськими ризиками полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки повністю уникнути ризиків неможливо. Управління банківськими ризиками, як правило, спрямоване на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за прийняття ризиків. Виняток становлять нецінові ризики, щодо яких не існує кореляції між їх рівнем та величиною винагороди банку [1, с. 345].

З метою здійснення банківського нагляду Національний банк виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик,

операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик, які в свою чергу згрупував у дві групи: ті, що можуть бути кількісно оцінені та ті, що не можуть бути кількісно оцінені (рисунк 1). Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків. Однак для зручності аналізу Національний банк виявляє та оцінює ці ризики окремо.

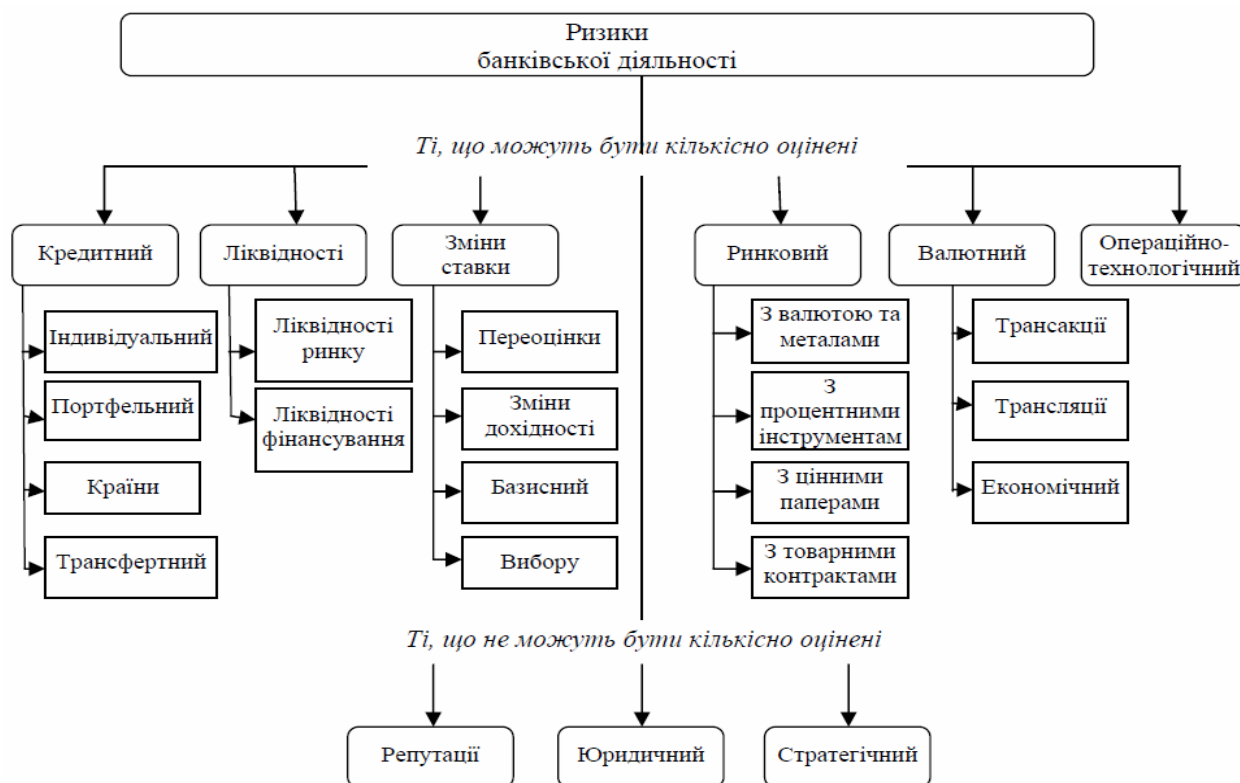

Рис. 1. Класифікація банківських ризиків НБУ [2]

Детальніше зупинимось саме на кредитному ризику.

Існують різні думки щодо визначення категорії «кредитний ризик». Зокрема, А. М. Бандурка та В. В. Глушенко характеризують кредитний ризик як ймовірність збитків у зв'язку з несвоєчасним поверненням позичальником основного боргу і відсотків за ним [3, с. 240]. О. М. Петрук визначає кредитний ризик як можливість того, що в певний момент часу вартість кредитної частини банківського портфеля активів зменшиться у зв'язку з неповерненням, неповним або несвоєчасним поверненням кредитів, наданих банком [4, с. 282]. Як бачимо, існують різноманітні підходи щодо визначення поняття «кредитний ризик»: одні автори включають в поняття «кредитний ризик» загрозу несплати позичальником основного боргу і процентів, інші – пов'язують ризик із прибутком, який отримує банк (наприклад, кредитний ризик – це можливе падіння прибутку банку і навіть втрата частини акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальника гасити і обслуговувати борг [5, с. 11–12].

І. Демчик визначає кредитний ризик як потенційну можливість втрати сум основного боргу й відсотків по ньому, що виникає в результаті порушення цілісності руху звужуваної вартості під впливом різноманітних ризикостворюючих факторів (неповернення кредиту у зв'язку зі злиттям або поглинанням, банкрутством, шахрайством та ін.). Базуючись на теорії систем, кредитний ризик визначається як сукупність об'єкта, предмета, суб'єкта (суб'єктів), які управляють (управляються) за допомогою застосування комплексів взаємозалежних методів (установлення лімітів кредитування, визначення ціни кредиту, організація кредитної справи й т.д.) і використання достатнього ресурсного забезпечення (грошового, інформаційно-аналітичного, кадрового й ін.) [6, с. 5].

В нормативно-правових актах України ми можемо знайти такі визначення кредитного ризику (таблиця 1).

Є інші трактування цього поняття, але у більшості випадків виникнення кредитного ризику пов'язують із правовідносинами між кредитором і позичальником, що стосується фінансової форми кредиту.

Отже, кредитний ризик характеризує економічні відносини, що виникають між двома контрагентами - кредитором і позичальником з приводу перерозподілу фінансових активів. Між кожною парою контрагентів складаються особисті відносини, які не повторюються і не можуть бути виміряні точно, тобто кредитний ризик має певні особливості, які потрібно враховувати в процесі управління ним.

Підходи до трактування поняття кредитний ризик в різних нормативно-правових актах

Нормативний акт	Визначення
Постанова Правління національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» № 279 від 06.07.2000	Ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься)
Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти"» № 559 від 30.11.2001	Ймовірність втрат однієї зі сторін-укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною
Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» 16.01.2004 № 7	Ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитним договором.

За Васюренко О.В. та Сидоренко О.М., система управління кредитним ризиком банку має включати [7, с. 270–279]:

- політику та положення про управління кредитним ризиком, що мають бути розглянуті та затверджені відповідно до принципів корпоративного управління; ці політика та положення підлягають періодичному перегляду;
- положення про кредитування, які враховують як балансові, так і позабалансові операції банку;
- належну інформаційну базу, яка дає можливість керівництву приймати обґрунтовані рішення про надання кредитів і оцінювати ризик на постійній основі;
- процес ідентифікації кредитів, якість яких погіршується;
- належну роботу з проблемними активами;
- підготовку та подання періодичних звітів керівникам і спостережній раді з достатньою інформацією для оцінки рівня ризику;
- функцію незалежних перевірок кредитної діяльності, призначенням яких є аналіз якості як окремих кредитів, так і кредитного портфеля у цілому.

На сучасному етапі розвитку питання запровадження ефективної системи управління кредитним ризиком є дуже актуальним.

До початку кризи банківська система України розвивалась прискореними темпами. Водночас спостерігалась тенденція до різкого розширення обсягів кредитування, лібералізація доступу до отримання кредиту. Починаючи з вересня 2008 р. в Україні розпочалось погіршення макроекономічної ситуації. В IV кварталі країну охопила жорстка фінансово-економічна криза, зумовлена як впливом світових тенденцій розвитку, так і структурними недоліками української економіки. Оскільки до кризи більшість кредитів видавались у іноземній валюті, то через девальвацію гривні впала платоспроможність позичальників повертати кошти. Ряд банків опинились перед загрозою дефолту. Через стрімке зростання кількості проблемних кредитів, майже всі банки припинили діяльність у сфері кредитування.

На сьогодні проблема простроченої заборгованості залишається однією з найосновніших для банківського сектору України. Про даний факт ґрунтовно свідчать основні показники діяльності банків України, на основі яких можна констатувати невинність зростання обсягу проблемних кредитів (таблиця 2), та відповідного нарощення резервів під активні операції банків (таблиця 3), що підтверджує значний рівень кредитного ризику [8, с. 201–209].

Таблиця 2

Динаміка рівня простроченої заборгованості в кредитних портфелях банків України [9]

	01.01.07	01.01.08	01.01.09	01.01.10	01.01.11	01.03.11
В абсолютному вираженні млн. грн.	4456	6357	18015	69935	83556	90095
У відносному (від обсягу портфелю), %	1,7	1,3	2,27	9,35	11,1	11,8

З таблиці 2 помітно, що рівень простроченої заборгованості в кредитних портфелях банківських установ тільки за 2009 рік збільшився приблизно в 4 рази, на початок 2010 року становив 69,9 млрд. грн. (порівняно з попереднім роком зріс на 18,0 млрд грн). Даний показник у січні 2011 року становив 90 млрд. грн., тобто лише за два місяці зріс в 1,3 рази.

**Відрахування резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями у структурі
видатків українських банків [9]**

	01.01.07	01.01.08	01.01.09	01.01.10	01.01.11	01.03.11
В абсолютному вираженні млн грн.	12246	18477	44502	99238	112965	115015
У відносному (від обсягу портфелю), %	32,7	30,0	38,6	54,7	75,3	51,8

Щодо показника резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, можна відзначити їхню швидку динаміку до зростання, що помітно з таблиці 3. На початок 2010 року було сформовано 99,2 млрд грн. резервів, на початок 2009 року – 44,5 млрд грн, тобто резерви збільшилися у 2,2 рази. На 1.01.2011 року обсяг резервів становив 11,5 млрд грн при загальній величині виданих кредитів 76,4 млрд грн.

Існують різні методи зниження кредитного ризику. Основними з них, на нашу думку, є такі [10]:

- оцінка кредитоспроможності клієнта (наприклад, бальна оцінка позичальника, тобто визначення рейтингу клієнта на основі спеціально розроблених шкал);
- зменшення розмірів кредитів, що надаються одному позичальнику;
- страхування кредитів;
- залучення достатнього забезпечення;
- надання дисконтних позичок.

Отже, при використанні даних методів банківська система стане більше стабільною і в майбутньому стане можливим уникнути чергової фінансової кризи.

Практичне застосування кожної з функцій управління банківськими ризиками вимагає дотримання законодавчих вимог, а також визначення найбільш сприятливої системи управління банківськими ризиками.

Діяльність ризик-менеджменту направлена на пошук альтернатив, розробку дієвого механізму управління кредитним ризиком та визначення достатності розроблених процедур. Адже саме від цього залежить якість кредитного портфелю банку. Специфіка механізму управління кредитним ризиком в кожному банку має свої особливості. Найпростішим типовим механізмом, на наш погляд, є механізм, що представлений на рис. 2.

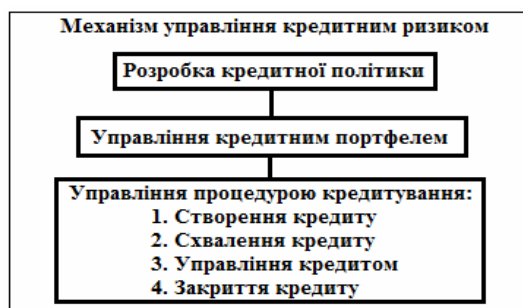

Рис. 2. Механізм управління кредитним ризиком [11, с. 108–124]

Даний механізм управління кредитним ризиком полягає в розробці та реалізації кредитної політики, визначенні основних параметрів кредитного портфелю та управлінні ним, а також в управлінні процедурою кредитування.

Саме вдосконалення механізму управління ризиками уможливує конкретизацію вимог до організації кредитного процесу, яка включає етапи, техніку і технологію кредитування для дотримання законодавчих норм банківської діяльності з метою зниження кредитного ризику й одержання достатнього прибутку від кредитної угоди.

Висновки. З вищевикладеного можна зробити висновок, що банківська діяльність в умовах ринкової економіки неминуче пов'язана з ризиком, який присутній при виконанні будь-яких операцій банку.

Кредитний ризик є невід'ємною складовою банківських діяльності і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, проте цим самим він відмовляється від отримання прибутку. А тому доцільним є розгляд єдиного механізму управління кредитним ризиком на основі вироблення процедур кредитування та їх документального забезпечення.

Література

1. Ляховский В.С. Справочник по управлению рисками банковской деятельности / Ляховский В.С.,

Коробейников Д.В., Серебряков П.А. – М. : Гелиос АРВ, 2006. – 575 с.

2. Квасницька Р.С. Управління ризиками як елемент забезпечення фінансової стійкості комерційного банку / Р.С. Квасницька, І.В. Хаврус // Наукова бібліотека ім. І.В. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.

3. Бандурка А.М. Деньги и кредит : [учебн. пособ.] / А.М. Бандурка, В.В. Глущенко – Харьков : Изд-во Ун-та внутр. дел, 2004. – 480 с.

4. Петрук О.М. Банківська справа : [навч. посіб.] / Петрук О.М. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.

5. Здражевский В.О. Минимизация рисков: основные принципы построения эффективной системы управления финансовой мощности в банке / В.О. Здражевский // Аналитический банковский журнал. – 2002. – № 4 (83). – С. 11–21.

6. Демчик І. Управління кредитним ризиком / І. Демчик // Банківський менеджмент. – 2008. – №8. – С. 5.

7. Васюренко О.В. Банківський нагляд : [підручник] / О.В. Васюренко, О.М. Сидоренко. – К., 2011. – С. 270–279.

8. Прийдун Л. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків / Л. Прийдун // Науковий вісник: Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2011. – № 16. – С. 201–209.

9. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

10. Квасницька Р.С. Нейтралізація фінансових ризиків як безпосередньої загрози фінансовій безпеці банку / Р.С. Квасницька, І.М. Кордонєць // Наукова бібліотека ім. І.В. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.

11. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці / Олександр Дзюблюк // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 1. – С. 108–124.

Надійшла 15.10.2011

УДК 334.78

Т. О. СТЕПАНОВА, О. С. КВІЛІНСЬКИЙ, О. В. СЮЗЯЄВА

Донецький національний технічний університет

ПОСИЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У КЛАСТЕРАХ

Розглянуто процес кластеризації суб'єктів малого підприємництва в контексті посилення конкурентних переваг об'єднання. Проаналізовано синергетичні ефекти для кластерів. Запропоновано рекомендації щодо підвищення конкурентоздатності підприємства на основі інтеграційного ефекту в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Small business entities process of clustering is considered in the context of intensification of competitive integration advantages. The synergetic effects for clusters are analysed. The recommendations for increasing of enterprises competitiveness are offered on the basis of the integration effect under conditions of changeable environment.

Ключові слова: кластеризація, зовнішнє середовище, суб'єкти малого підприємництва, синергетичний ефект.

Національна економіка як частина світової економіки суттєво залежить від проблем, що виникають в зовнішньому середовищі. Виходячи з цього, можна зазначити, що акцентування уваги в вітчизняній стратегії на розвитку та активізації малого підприємництва, яке забезпечує визначену сталість в країні, є сучасним та важливим заходом стабілізації економічних стосунків. Мале підприємництво поступово нарощує темпи розвитку та займає за даними Державного комітету статистики в 2010 році 14,2% в загальному обсязі реалізованої продукції, що суттєво вище, ніж у 2000 році – 8,1%, але нижче, ніж найкращий показник 2006 року – 18,8%.

Проблемам дослідження діяльності малого підприємництва присвячено багато досліджень науковців та практиків, таких як Ансофф І. [1], Варналій З. [2], Клейнер Г. [3], Ляшенко В. [4], Стрікланд А. [5]. Однак проблемам створення додаткових можливостей в кластерах малих підприємств не надано достатньої уваги.

Ціллю даної статті є визначення можливих позитивних ефектів діяльності малих підприємств, які створюють кластер та завдяки отриманим додатковим можливостям нарощують свої конкурентні ринкові переваги.

Для національної економіки кластеризація є одним зі шляхів, що може сприяти більш швидкому та ефективному просуванню до створення економічних відносин сучасного світового рівня, розбудови економіки та підтримки її на належному рівні при вступі до інтеграційних систем різного рівня, а також більш швидкому освоєнню інноваційних заходів і методів управління та організації діяльності, впровадженню нових технологій як промислового характеру, так і інформаційних технологій [8, с. 130].

Ефект, що формується за рахунок об'єднання інтересів в кластері, створюється завдяки синергії